
ANIKÓ KÁZMÉR

Evaluation of the Correctness of Some Verb Forms

Keywords: language correctness, language cultivation, language ideology, verbal prefixes.

Bevezetés

Az igekötők „helyes” használata, a „fölsleges”, a „felcserélt” vagy a „hiányzó” igekötők gyakran megjelennek a nyelvi témájú beszélgetésekben. Dolgozatomban két ritkábban tárgyalt nyelvhelyességi kérdést, a logikátlanak nevezett igekötős igéket és az első személyre vonatkozó *oda* igekötő használatát, valamint az ezekre vonatkozó nyelvművelői és laikus vélekedéseket mutatom be. A nyelvművelők véleményét a nyelvművelői kiadványok és újságcikkek alapján, a laikusokét pedig internetes hozzászólásokon keresztül ismertetem.

1. A „logikátlan” igekötős igék

A NyKk. az igekötők használatának nyelvhelyességi kérdésein belül megkülönbözteti a logikátlanul kapcsolódó igekötők esetét (NyKk. I. 1980–1985, 985. p.). A leírás szerint olyan igék tartoznak ebbe a csoportba, amelyek jelentését az „igekötő ellentétesre változtatja”. A kézikönyv példaként a *felolt*, *kicsuk*, *kizár*, *szétragad* igéket sorolja fel, de az egyes igekötők szócikkeiben további példákat is megemlítenek, pl.: *kiköt* 'kiold'. A NymKsz.² szintén elkülöníti a logikátlanul használt igekötők kategóriáját és ugyanazokat a példákat közli, mint a NyKk. (NymKsz.² 2005, 316. p.).

A grammatikák a vizsgált igékkel az igekötők szóképző szerepe kapcsán foglalkoznak. Szili Katalin szerint akkor beszélhetünk képzett igekötős igékről, amikor „az igekötő az adott jelentésben nélkülözhetetlen kelléke a szónak, és a származékszó jelentése nem vezethető le az alapszóból, illetve az alapszó nem létezik” (Szili 2000, 61. p.). A leírás alapján a képzett igék közé sorolhatók a *felolt*, *kicsuk* stb. alakok is. Az igekötők ilyen jellegű használata a fosztóképzők funkciójához áll a legközelebb, mivel az igék alapjelentést ellentétesre fordítják. Pl. *lebecsül*, *elhasonul*, *kigöngyöl* (Laczkó 2006, 299. p.). Simonyi Zsigmond számos olyan igét sorol fel, amelyek az igekötőkkel ellentétes jelentést vettek fel, pl. *kikapcsol*, *leakaszt*, *kibújik*, *fölfed*, *lefegyverez*, *kibogoz*. Közülük kiemeli a *bogoz* igét, mivel az alapige az igekötő nélküli használatában is megtartotta a 'csomót kiold' jelentését. Simonyi szerint a felsorolt igék egy része német és latin igék mintájára alakult ki (Simonyi 1916). Hasonló szóalkotás az angol nyelvben is létezik. Különböző prefixumokkal számos ige antonimáját létre lehet hozni, pl. *pack-*

unpack. Az angol *uncompress* hatására keletkezhetett az informatika nyelvében használt *kitömörít* ige. Pl.

A letöltött programot *kitömörít*ed egy mappába, majd a *setup.exe* fájlt elindítva kezdheted meg a telepítést.

A nyelvészeti tanulmányok közül a gyerekek nyelvi fejlődését bemutató munkák is tárgyalják a „logikátlan” igekötős igéket. Pléh Csaba két írásából kiderül, hogy a *Csukd ki az ajtót!*, *Beássa a gödröt.*, *Öltöztessél le!*, *Hunyd ki a szemed!* szerkezetek a gyermeknyelvben a magyar nyelv ún. szatellita jellegének a túláltalánosításával jönnek létre. A szatellita jelleg azt jelenti, hogy a magyar az irányokat többnyire igekötőkkel, ragokkal, névutókkal fejezi ki, viszont néhány ritka esetben az igék is hordozhatnak irányjelentést. A gyerekek néha ellentétes irányú igekötőt kapcsolnak ezekhez az igékhez, ami hibás alakokat eredményezhet (Pléh 2007, Pléh 2006). A tárgyas *kihuny* és a *beás* ’betakar’ a mai nyelvhasználatban valóban hibának számít, de az internetes találatok azt mutatják, a *leöltöztet* és a *kicsuk* igealakok léteznek. Pl.

Egy óvodáskorú gyermek már képes fel- és leöltözni, persze ehhez sok türelem és motiváció szükséges.¹

a zár be és kicsukása a kód beadásával történik (a kód hossza 3–10 számjegy), a kicsukás után a zár készen áll egy másik felhasználó részére, aki becsukja a zárat másik tetszőleges kóddal

Úgy tűnik tehát, igény van arra, hogy az igék antonimáját az igetöből meg lehessen alkotni, ezért az igék és igekötők ellentétes irányjelentése nem mindig zárja ki a kapcsolódásuk lehetőségét.

A „logikátlan” igekötős igék nyelv művelői megítélése

A tárgyalt igealakokat a nyelv művelők régóta elítélik, de a *logikátlan* jelzőt a korábbi írásokban még nem használták. Például a *kizár*, *kidug* igékről 1920-ban azt írják, hogy „az ajtót csak bezárni (és kinyitni), az üveget pedig csak bedugni (és a dugót belőle kihúzni) lehet”.² A logikátlannak nevezett szóalakok ma sem elfogadottak a köznyelvben: a *kicsuk*, *szétragad* nem szerepel az Éksz.²-ban, a *felolt*, a *kiköt* és a *kizár* igét pedig a pongyola nyelvhasználat elemeként tartja számon az Éksz.².

A mai nyelv művelői tanácsokban használt *logikátlan* minősítés a nyelvi logizmus működésére vezethető vissza. Ennek az ideológiának a követői a logikusságot fontos nyelvi értéknek tartják, nem veszik figyelembe, hogy a természetes emberi nyelveket nem tudatosan hozták létre, és elvárják, hogy minden nyelvi forma megfeleljen a grammatikákban leírt szabályoknak (Nádasdy 2001). A „logikátlanság” okán ezeket az igéket „pongyolának”, „helytelennek” tartják. A NyKk. egy másik szócikkét megvizsgálva viszont rájöhettünk arra, hogy nem a „logikátlanság” a helytelenítésüknek legfőbb oka.

1 Az internetről vett példamondatokat és hozzászólásokat eredeti helyesírással közlöm.

2 Kenedi Géza 1920. Nyelvkétségek. *Magyar Nyelv.* 16: 94–96. [http://mnytud.arts.klte.hu/szleng/tanulmanyok/mny-nyr/kenedy_geza1920b.pdf] – 2017. január 30.

Az igekötők funkcióinak ismertetésekor a NyKk. leírja, hogy az igekötő képes az ige jelentését a visszájára fordítani, például az *elszokik*, *visszafejlődik*, *félresikerül*, *kiszéret* igék esetében (NyKk. I. 1980–1985, 982. p.). Vagyis az igekötőknek azt a tulajdonságát, amely alapján a „logikátlan” igeköcs igéket elmarasztalják, ebben a szócikkben természetesnek tekintik. Mivel a helytelennek bélyegzett igék nyelvi és logikai szempontból sem különböznek az *elszokik*, *visszafejlődik* stb. igéktől, ezért azt kell feltételeznünk, hogy kirekesztésükben a logicizmus mellett más okok is szerepet játszanak.

A NyKk. szerzői a vitás nyelvi jelenségek megítélésükor hét szempontot vesznek figyelembe. Az egyik közülük a szükségesség szempontja, vagyis az, hogy a kérdéses szó új fogalmat, új jelentésárnyalatot fejez-e ki (NyKk. I. 1980–1985, 18. p.). A nyelvi necesszizmus szempontjából a *felolt* csoportjába sorolt igék „feleslegesnek” mondhatók. Denotatív jelentésük megegyezik a szinonimáik (*felkapcsol*, *kinyit* stb.) jelentésével. Egy újságcikk éppen erre alapozza az ítéletét:

A pongyolább nyelvhasználatban még ma is gyakori (...) kicsuk, kizár (kinyit jelentésben), kiszabályoz, kirészletez, stb. visszaszorítását is elő kell segítenünk, mert sem jelentésbeli, sem stílusárnyalati többleteit nem jelentenek számunkra.³

A *visszafejlődik*, a *félresikerül* stb. igék viszont olyan fogalmakat jelölnek, amelyeket egyébként csak körülírással lehet megnevezni, ezért hiánypótlónak tekinthetők. Bizonyára ez a tény is hozzájárult ahhoz, hogy ezeket a „logikátlanságuk” ellenére sem helytelenítik, vagyis a necesszizmus nagyon erősen hat a nyelvvédők és a laikusok gondolkodására is. A képzett igék Dési szerint is a tömörítés céljával jönnek létre. Dési példái közül a legújabb a *kiilleszkedik*, amelynek a tartalma valóban csak körülírással adható vissza, pl. *kiszorul a társadalomból, a társadalom peremére kerül* (Dési 2003). Emellett azt is láthatjuk, hogy a képzett igekötős igék nem mindig fejeznek ki új tartalmakat (pl. *felolt*, *felhajol*, *kitemet*, *kifagy* 'kiolvad'), viszont növelik a nyelvi változatosságot.

Ahhoz, hogy jobban megérthessem a „logikátlan” igekötő-használat megbélyegzése mögötti okokat, megvizsgáltam, hogyan vélekedik a két nyelvművelői kiadvány a szintén logikátlannak nevezhető *felmerül*, *kiköt* és *kitakar* igék „helyességéről”.

A *felmerül* esetében a NyKk. elismeri, hogy „valóban van a szóban némi logikátlanság” de azt is elmondja, hogy „a nyelv nem mindig logikus”. A kézikönyv szerint bátran használhatjuk, már csak azért is, mert „íróink, költőink is élnek vele” (NyKk. I. 1980–1985, 611. p.). Az, hogy a szépirodalmi nyelvszokás felülírja a „logikátlanság” problémáját, azt bizonyítja, hogy a *felmerül* esetében a logikusságot nem veszik figyelembe. Ennek az lehet az oka, hogy a társadalom művelt rétegébe tartozó írók, költők által használt formákat az elitizmus és a belletrizmus jegyében eredendően helyesnek tartják (Lanstyák 2017). Egy másik szócikkben szintén a védelmükbe veszik a *felmerül* igét, de itt már racionálisabban próbálják magyarázni az elfogadását. Azt írják: „nyilvánvaló, hogy a *felmerülés*-t a logika ellenére szemléletesnek érezzük: aki vizet mer, annak az edényt először meg kell merítenie a vízben, majd – fölfelé irányuló mozgással – ki kell onnan emelnie” (NyKk. I. 1980–1985, 606. p.).

3 Dr. Bakos József 1990. Mai igekötő-használatunk csapdáiról. Heves Megyei Hírlap 1/199, 12. [https://library.hungaricana.hu/hu/view/HevesMegyeiNepujzag_1990_11/?pg=235&layout=s]

A *kiköt* igéről egymásnak ellentmondó megállapításokat közöl a NyKk. A *ki* igekötőről szóló szócikkében azt írja, hogy a „*kiköt* olyan logikátlanság, amelyet a nyelvhasználat már régen szentesített”, a „*kiköt*” szócikkében viszont azt állítja, hogy logikátlan és helytelen (NyKk. I. 1980–1985, 1198., 1205. p.). A NymKsz.² szerint a *kiköt* 'kiold' jelentésben való használata pongyola (NymKsz.² 2005, 376. p.). Ezek az eltérő ítéletek azt támasztják alá, hogy a nyelvhelyességi szabályokat nagyon következtelenül alkalmazzák, és egy-egy szó helytelenítése mögött több rejtett ok is állhat. Az első idézet azt érzékelteti, hogy a „logikátlanság” csak az új nyelvi fejleményeknél feltétele az elfogadásnak, tehát a *kiköt* esetében a logicizmus a konzervativizmus ideológiájával párosul. A „szentesített” alakokra, vagyis a nyelvszokásra való hivatkozásban pedig a nyelvi elitizmus húzódnak meg, mivelhogy nyelvszokáson a nyelvművelők többnyire a művelt réteg nyelvhasználatát értik (Lanstyák 2011).

A *kitakar* 'leveszi a takarót' jelentésű ige jó példa arra, hogy az igekötővel képzett igék annyira rögzülhetnek a szókészletben, hogy az ige és az igekötő jelentése közti ellentétet a beszélők egyes esetekben nem is észlelik. A NyKk. még fontosnak tartotta elmondani, hogy a *kitakar* igét elfogadják, mert a nyelvhasználat szentesítette (NyKk. I. 1980–1985, 1198. p.), de a NymKsz.²-ban már nincs ilyen utalás a szó eredeti jelentésére. Az új 'eltakar' jelentésről viszont a következőket írják:

feltehetőleg az *eltakar*, *letakar* és a *kitöröl*, *kihúz* igék keveredésével alakult ki. Mivel azonban nem jelent mást, mint fenti szinonimái, igényes stílusú szövegben, pl. újságcikkben lehetőleg ne éljünk vele, ne terjesszük! (NymKsz.² 2005, 380. p.)

A mai beszélők szintén a 'leveszi a takarót' jelentést fogadják el természetesnek, és ezzel szemben az újat szabálytalannak, logikátlannak érzik. Pl.

Nagyon zavarja a fülemet és logikai érzékemet az egyre inkább elterjedő „*kitakar*” kifejezés.

Ha a beszélők és a nyelvművelők következetesen ragaszkodnának a „logikai helyességhez”, a két jelentés közül az újabbat támogatnák, mivel az a *takar* alapige jelentésével is nagyobb összhangban van. Az új jelentéssel szembeni reakciók és az eredeti jelentés teljes elfogadása viszont azt mutatják, hogy ezek megítélésében leginkább a keletkezésük sorrendje számít. Így a *kitakar* új jelentésének a megítélése is csak bizonyos idő elteltével változhat meg. Jelenleg a helytelenítésében az originalizmus, a konzervativizmus és a purizmus dominál.

Kiderült tehát, hogy a logikátlanság vádja csak addig akadályozza egyes igék elfogadást, amíg azok újszerűen hatnak, amíg nem terjednek el a műveltebb réteg nyelvhasználatában, és amíg nem kerülnek be az irodalmi alkotásokba. Éppen ezért a logikátlan igekötő-használat megkülönböztetése teljesen indokolatlannak tűnik.

A *felolt* ige nyelvművelői megítélése

Az internetezők körében a „logikátlan” igekötős igék közül a *felolt* a legvitatottabb, ezért ennek a használatát és megítélését vizsgáltam meg alaposabban.

A *felolt* kialakulásáról és elterjedéséről nincsenek biztos adataim. Kontra szerint már a 1980-as években kellőképpen gyakori volt ahhoz, hogy bekerülhessen a szótárba, mégis

kimaradt az Éksz. első kiadásából. Ennek Kontra szerint csak nyelvhelyességi okai lehettek (Kontra 1982). A Történeti korpusz nem ad rá találatot, bizonyára korábban sem volt az írott norma része, viszont feltételezem, hogy a *felolt* régóta élő igealak. Ugyanis megfigyeltem, hogy az igekötő hatására kezd megváltozni az alapige jelentése. A Google kereső találatai azt mutatják, hogy a beszélők a 'felkapcsol' értelmet már nem csak az igekötős ige-
nek tulajdonítják, hanem az alapige egy önálló jelentésének tartják. Ebben az új jelentés-
ében nemcsak a *fel*, hanem akár a vissza igekötő is járulhat az igehez. Pl.

Esetleg egy cerkaelemmel működő led lámpás? ... Nincs sok fénye de párna alá jó lehet ha éjjel valamit megnéznél és nem szeretnél villanyt oltani...⁴

Hajnali negyed három. Halkan becsukom magam mögött a hálószoba ajtaját. Lámpát sem oltok.⁵

Semmi pánik biztosan kiment az áram vissza akartam oltani a villanyt már a kapcsolón volt a kezem amikor egy hideg kéz rátette a kezét az enyémmre.⁶

A Simonyi által bemutatott *bogoz* ige bizonyítja, hogy ilyen jelentésmódosulásra már korábban is volt példa a nyelvben. Ha a jelentésváltozás a *felolt* esetében is végbe-
megy, nem lesz logikai akadálya a szó elfogadásának.

A jelentésváltozásról és a *felolt* jelenlegi használatáról nem tájékoztat sem a NymKsz.², sem a NyKk., minden helyzetben inkább a szinonimáit javasolják. Hasonlóan jár el a nyelvi tanácsadással foglalkozó e-nyelv.hu oldal is.⁷ Jobbnak látják a *felgyújt*, *meggyújt*, *felkapcsol* szinonimák használatát.

A NyKk. szerint a logikátlanság mellett a *felolt* ellen szól az is, hogy a *felgyújt* és az *elolt* keveredésével alakult ki. Mivel „az igeik ellentétes jelentése zavart okoz”, ezért a használatát helytelennek, pongyolának minősíti (NyKk. I. 1980–1985, 606., 985. p.). A NymKsz.² is hasonlóan jellemzi a *felolt* igtét. Szerinte is a *felgyújt* és a *leolt* egymásra hatásával jött létre, azonkívül értelemzavaró és ezért kerülendő (NymKsz.² 2005, 218. p.). Mindkét nyelveművelői kiadvány egyetért abban, hogy a szó értelmezése gondot okozhat a beszélők számára. Simonyi példáiból látható, hogy a szókészletben nem elhanyagolható az ellentétező igekötőkkel képzett igeik száma. Ezek nem okoznak kommunikációs nehézséget, sőt többségükben a mai beszélő számára már fel sem tűnik az ellentét. Ezért úgy gondolom, téves az az állítás, hogy a *felolt* ige félreérthető, hiszen ha valóban az volna, egy beszélőközösségben sem használnák. Ráadásul az értelemzavaró vádat minden olyan szóval szemben fel lehetne hozni, amelyek jelentése nem következtethető ki az egyes morfémák ismerete alapján (pl. *becsap valakit*).

A NyKk. és NymKsz.² leírása is a szó feltételezett kialakulásának a módjával magyarázza a *felolt* helytelenségét. A *keveredés* szó a legtöbb nyelvhelyességi ítéletben negatív színezetű, és a *felolt* esetében is azt sugallják vele, hogy az adott szóalak egy hibás folyamat eredményeképpen jött létre. A *feloltnak* az ilyen alapú elmarasztalása a nyelvi

4 <http://magyarprepperforum.net/>

5 <http://uj szo.com/>

6 https://www.facebook.com/permalink.php?story_fbid=1683970918485963&id=1523868144496242

7 <http://www.e-nyelv.hu/2014-02-13/feloltja-a-villanyt>

homogenizmusra és a nyelvi lapszizmusra vezethető vissza. A homogenizmus képviselői elítélik a különböző nyelvből származó alakok vegyülését (*beinvesztál*) és a nyelven belüli formák egymásra hatását is (*leáraz*). A lapszizmus a tévesztések által keletkezett formákat helyteleníti a többi szóalkotási móddal szemben (Lanstyák 2017). Az azonban kérdéses, hogy valóban keveredés hozza-e létre ezeket az igéket. Az igekötők ellentétező funkcióját figyelembe véve a *felolt* nem keveredés, hanem szabályos szóalkotási mód eredménye.

A NymKsz.² készítői azt is fontosnak tartják közölni, hogy a *felolt* az alacsonyabb szintű beszélt nyelvben alakult ki. Ezzel a megállapításukkal is valószínűleg arra szeretnék ösztönözni a nyelvhasználókat, hogy kerüljék ezt a formát. Grétsy ugyanezt sokkal nyíltabban fogalmazza meg, szerinte a *felolt* „az alacsonyabb szintű beszédben, a pongyola nyelvhasználatban nemegyszer hallható, de a csak kicsit is igényes nyelvhasználatban nem illik bele”.⁸

Összefoglalva: a nyelvművelői álláspont szerint a *felolt* mindenképpen helytelen és kifogásolható igealak, és ezt leginkább logicista és homogenista érvekkel próbálják igazolni.

A felolt ige az internetezők metanyelvi szövegeiben

A laikusok véleményét internetes fórumok metanyelvi hozzászólásain keresztül térképeztem fel. A *felolt* „helyességén” több nyelvi és nem nyelvi kérdésekre irányuló fórumon is vitatkoznak.⁹ A fórumozók egy része csupán tudomásul veszi az eltérést az általa ismert formák és a *felolt* között, de nem fogalmaz meg ítéletet a szóval kapcsolatban. Az ilyen toleráns véleménynyilvánításokból nagyon keveset találtam az interneten.

a barátnóm lezárja a tv-t, én kikapcsolom, én feloltom a villanyt, ő felkapcsolja

A legtöbben értékelik is a *felolt* formát, és gyakran annak használóit is. A szó „helyességének” megítélésekor a laikus nyelvhasználók is hasonló szempontokat vesznek figyelembe, mint a nyelvművelők. Ítéleteiket a szó eredetére, logikusságára és szabályosságára vonatkozó véleményeik befolyásolják. Az igekötők szóképző szerepére egyáltalán nem találunk utalást a laikusok szövegeiben. Nem derül ki, hogy milyen tudással rendelkeznek az igekötők funkcióját illetően. Az viszont látható, hogy a *felolt*ot nyelvtanilag is hibás képződménynek tartják.

A *felolt* eredetével kapcsolatban kétfajta elképzelés él a beszélők között. Többen is megneveznek különböző tájegységeket, ahol használatos ez a forma, vagyis a nyelvjáráásokban keresik a *felolt* gyökerét. Ezekben a hozzászólásokban jelennek meg leginkább a laikusok érzései és személyes tapasztalatai. Azok, akikben a *felolt* a nagyszüleit és azok nyelvhasználatát idézi fel, elfogadóbbak ezzel a formával szemben.

8 Grétsy László 2003. Oltsd fel a villanyt? [http://mno.hu/migr/oltsd-fel-a-villanyt-733618] – 2017. január 10.

9 Az általam összegyűjtött hozzászólások több mint harminc különböző oldalról származnak. A források nagy száma miatt ezeket itt sem sorolom fel.

Én meg kiskoromban borsodi voltam, na ott is más tájszavak voltak. Például itt meg azért röhögnek ki, ha azt mondom, h feloltom a lámpát, mert én meg így szoktam meg, még nagyim is így mondja... Aki hibának tartja ezeket az a saját tudatlanságáról ad képet... Szia, az "oltsd fel" nem hiba, hanem tájnyelvi/nyelvjárási változat is, a szüelim – Tolna megyeiek – ezt használják nagyjából mindig.

Akadnak, akik úgy gondolják, hogy a nyelvjárási jellege miatt nem minden közlőhelyzetben megfelelő a *felolt* használata. Érdekes például az, ahogyan az *Így érzem Magam – Mikor aludnék, és feloltják a villanyt* szövegű képre reagálnak a hozzászólók.¹⁰ Szerintük még egy ilyen informális felületen sem megengedett a nyelvjárási formák tartott forma használata. Az erre vonatkozó hozzászólások:

Attól, hogy tájegységenként egy-egy igét másképp használunk, még nem írja felül a köznap, elfogadott nyelvet.

Nekem nincs bajom a tájszólással, de azért az echte magyarban kéne posztolgatni...

Szombathelyen "beteszem" az ajtót, de egy postban még is csak hülyén nézne ki...

A fenti idézetek egyébként kivételnek számítanak az általam összegyűjtött szövegek között. Ugyanis a hozzászólások többsége beszédhelyzettől függetlenül ítéli el a *felolt* használatát. A helyesség viszonylagosságát csak kevesen ismerik vagy tudják megfogalmazni.

Egy tanulságos esetben megmutatkozik a nyelv művelői tevékenység ártalmas hatása is. Az egyik hozzászóló a saját anyanyelv változata helyességét kérdőjelezi meg. Szerinte a *felolt* használata nemcsak kerülendő, hanem szégyellni való viselkedés is. A szerző platonista és standardista gondolkodásról árulkodik, hogy nem ismeri el a nem standard formák létezését.

Sajnos én is tanultam pár értelmetlen kifejezést a szüleimtől, majd később jöttem rá, hogy nem léteznek ilyen szavak, mondatok! Pl. olcsd fel a vilanyt, ne hazudgálj, kirafinált, ruhástúl, türülközö stb. Szóval ultra gáz a mai világban ilyen szavakat használni, főleg munkahelyen!

A szerző valószínűleg egy másik nyelvi közösségbe (munkahelyre, iskolába) kerülve jött rá, hogy addig „helytelenül” beszélt. Ez a reakció visszavezethető arra, hogy gyerekként nem tanulta meg elkülöníteni a saját nyelv változatának és a köznyelvnek a használati lehetőségeit.

A szó eredetét illetően nem mindenki köti a *felolt* alakot a területi nyelv változatokhoz. Sokak szerint a szó forrása a műveletlenek „helytelen” nyelv használata. Két kommentelő ezt így fogalmazza meg:

A feloltják a villanyt meg nem tájszólás hanem tirtpákság.

Na de ne mondjatok, hogy egy ponton tul nem hangzik valami tul suttyonak. Mar olyan igentelen ertelemben. Szerintem van kulonbseg egy jopofa nyelvi lelemeny es pl. a "feloltani" a lampat kozott.

¹⁰ <http://www.demotivalo.net/view/69705>

A *felolt* eredete mellett a szó érthetősége, logikája is foglalkoztatja a beszélőket. A fórum-bejegyzések arról árulkodnak, hogy a beszélőkben van egyfajta igyekezet a szabályok követésre, ezért kifogásolják a *felolt* formát. Úgy gondolják, hogy a *felolt* megsért valamilyen nyelvtani vagy logikai szabályt. Ezt az aggodalmukat erősíti a nyelv művelői álláspont is, így nem meglepő, hogy az ilyen logicista hozzászólásból van a legtöbb. Pl.

nyugaton fordítva van a villanykapcsoló billenése, ott simán van értelme feloltani a lámpát. A dolgokat eloltani, kioltani lehet, de a feloltást egyszerűen nem tudom értelmezni. Oltani mindig azt jelenti, „elzárni, megszüntetni” (lásd tüzet olt). Tehát a FELoltani a villany gyakorlatilag értelmezhetetlen :)

Az esetleges jelentésváltozás csak nagyon kevés esetben fogalmazódik meg. Pl.

„Itt nem az „olt” eredeti jelentése számít. Feloltom a lámpát. Teljesen helyes. Azt jelenti, hogy felkapcsolom.”

A logikusságot hiányoló megnyilatkozások gyakran hivatkoznak a *gyújt* igéire. Szerintük a *felolt* ige azért sem nem lehet helyes, mivel a *gyújt* igéhez sem kapcsolódhat a *le* igekötő.

Feloltják a villanyt? Ez olyan mintha azt mondanád, hogy a tűzoltók legyújtották a tüzet... Engem jobban zavar ha a lámpát *feloltják*. Ilyen alapon lehetne *legyújtani* is. de a józan paraszti ész azt mondatja velünk, hogy dolgokat eloltani, esetleg leoltani lehet, feloltani nem...

A *legyújt* hiánya viszont nem zárja ki a *felolt* létezését, mivel *olt* alapjelentésének a változása nincs összefüggésben a *gyújt* ige használatával. Persze a *legyújt* alak létrejöttének a lehetősége megvan a nyelvben, és az sem zárható ki, hogy kialakul egyszer az 'elolt' jelentése.

Az összegyűjtött véleménynyilvánításokból az is kiderül, hogy a laikusok nyelvfelfogása nagyon különbözik a nyelvészekétől. A nyelvészek azt vallják, hogy az egyes beszélőközösségekben elterjedt formákat az adott közösségben feltétel nélkül el kell fogadni. A beszélők viszont ezt még gyakran nem tekintik megfelelő indoknak ahhoz, hogy a *felolt* formát helyeseljék, sőt szerintük egy elterjedt nyelvi alak is lehet „helytelen”.

Amit sokan használnak, az még nem biztos, hogy jó is. A feloltom nem az.

A „feloltom a villanyt” olyan, mintha vízzel szítanánk a tüzet. És mennyien mondják így! Belegondolt bármelyikük is? És ez szerintem nem keckeckedés részéről, hanem egy rossz berögződés sokak részéről. Nem?

2. Az ide-oda igekötők váltakozása

Bizonyos igékhez kapcsolódva a nyelv művelők megkülönböztetik az *oda* „helyes” és „helytelen” használatát. A leginkább vitatott az *ad* ige és az *oda* igekötő kapcsolódása. A nyelv művelők szerint az *idead* csak első személyre vonatkozhat: *idead nekem/nekünk*, az *odaad* pedig csak a második és a harmadik személyre: *odaad neked/nek/nektek/nekik*. A gyakorlatban azonban az *odaad* használata az első személyre is kiterjed, és váltakozva fordul elő az *ide* igekötős alakokkal. Pl.

Csak egy autó maradhat nálad, a többit légszíves add ide, délután, ha jövök érted, elhozom őket.

Szegény ember ne add oda nekem, hiszen neked sincs és tudom, hogy te is éhes vagy!

Az *ide-oda* igekötők ilyen váltakozását más igéken is megfigyelhetjük. Pl. *ideítél-odaítél*, *ideaajándékoz-odaajándékoz*.

Nagyon-nagyon jól esett, hogy püspök atya gondolt rám és odaítélték nekem ezt a nagyon szép kitüntetést.

Én nagyon-nagyon nagyra értékelem ezt a mai napot, nagyra értékelem persze 1999-et, amikor ezt már ideítélték...

HA esetleg tudnátok egyet odaajándékozni nekünk, akkor kérünk Titeket, hogy jelezzétek ezt nekünk.

az emberek többsége pedig nemhogy pénzt kért volna a hulladékért, inkább szívesen ideaajándékozta nekem, örülve, hogy megszabadulhat tőle.

A váltakozás valószínűleg nyelvjárási eredetű, dunántúli jelenségként már 1887-ben regisztrálták, mátyusföldi használatát pedig 1891-ben írták le, ekkor még értékítélet nélkül (Csapodi 1887, Zolnai 1891). Annak, hogy miért választják a beszélők az *oda* igekötőt az *ide* helyett, több oka is lehet. A pragmatika azzal magyarázza, hogy az *ide-oda* igekötők mutató névmási határozószókból jöttek létre, ezért deiktikus elemekként viselkednek. A deiktikus elemeket nem mindig a beszélő szempontjából értelmezzük. Használhatjuk őket úgy is „hogy a deiktikus centrumot a beszédszituáció más résztvevőjére” visszük át (Tátrai 2000). A beszélők az *add oda nekem* utasítás megfogalmazásakor is valószínűleg a címzett szerepébe helyezkednek. Ezt a jelenséget deiktikus kivetítésnek nevezik. Tátrai megállapítja, hogy az *add oda* olyan deiktikus kivetítés, amely „a magyar nyelv bizonyos területi változataiban, főleg a nyugati országországokban meglehetősen konvencionális megoldásnak számít” (Tátrai 2010, 17. p.).

A nyelvjárási hatás mellett az igekötő-használatot az *oda* igekötő nagyobb gyakorisága is befolyásolhatja. Az Éksz.²-ban 125 *oda* igekötős és csak 22 *ide* igekötős szóalak szerepel. Ez annak köszönhető, hogy az *oda* igekötőnek nem csak távolodást jelölő szerepe van, pl. *odavan valakiért*. Elképzelhető, hogy az *idead-odaad* igékben a nyelvhasználók már nem tartják fontosnak feltüntetni az átadás irányát, ezért az igekötő feladata már csak a befejezettség megjelölése. Erre pedig a nyelvhasználók az igekötőpár produktívabb tagját választják.

Az *oda* igekötő mellett szólhat az is, hogy általa a beszélő nem önmagára irányítja a figyelmet, hanem arra a személyre, aki a cselekvést végrehajtja. Ennek fontos szerepe lehet akkor, ha a beszélő udvariasnak, alázatosnak szeretne tűnni. Szembetűnő például az *odaajándékoz nekünk* gyakorisága vallási témájú szövegekben, amelyekben szintén ilyen céllal szerepelhet. Pl.

Jézus Krisztusban Isten emberré lett, hogy önmagát odaajándékozta nekünk.

és valódi bõjt az, amikor van bátorságunk önmagunkat odaadni az Úrnak, hogy azután Ő odaajándékozta önmagét nekünk

Az ifivezetõm 20 éves, házasság, és rengeteg fiatalra volt hatással köztük rám is, ha Isten odaajándékozta a feleséget nekünk minek vessük el?

Az első személyre vonatkozó oda igekötő használatának nyelvűvelői megítélése

A nyelvűvelői írások közül a kérdéses igealakra tett legkorábbi utalást a *Vasárnapi Új Szó Nyelvűvelés* című rovatában találtam, 1970-ből.¹¹ Csáky Károly, a cikk írója arra az általános nyelvtani szabályra hivatkozik, miszerint „a magas hangrendű mutató jellegű határozószók közelre, a mély hangrendűek pedig távolra mutatnak”. A NyKk. és minden későbbi előíró célzatú írás is erre alapozza az intelmeit.

Az *ide* határozószó, ill. igekötő a beszélőkhöz, a beszélés helyéhez való közeledést, közeledést, ill. velük való szoros kapcsolatot fejez ki. (...) Szemléletkeveredés, ill. a gyakoribb használat folytán némely ige mellett pongyola beszédben – részben táji hatásra is – az *oda* igekötő váltja fel: már rég *odaígérte* a könyvet, mégsem kaptam meg tőle; Add már *oda* azt kést! (helyesebbek *ide* igekötővel) (NyKk. I. 1980–1985, 963. p.).

A NyKk. elismeri annak a három fő tényezőnek a meglétét, amelyek előidézhetik ennek a szabálynak a megsértését, és ezek ellenére minősíti pongyolának az *odaad* használatát. A „szemléletkeveredés” szóval feltehetőleg a pragmatikából ismert deiktikus kivevítésre utalnak, a szócikkből viszont hiányzik ennek a jelenségnek a bemutatása. A NyKk. által használt megnevezés negatív töltete azt a benyomást kelti a beszélőben, hogy a nézőpont-áthelyezés elítélendő jelenség.

A NyKk. egy másik helyen, az „*oda-ide*” igekötők szócikkében is foglalkozik az *odaad* igével:

Az *oda* határozószó, ill. igekötő (...) tágabb körű jelentéshasználata folytán jóval több kapcsolatot alkot igékkel, mint ellenpárja, az *ide*. Ezért gyakran ennek a helyébe telepszik, például az *odaad*, *odaígér* igének a beszélő személyére vonatkozó hibás használatában. (NyKk. II. 1980–1985: 415)

A „helyébe telepszik” megfogalmazással azt közlik az olvasóval, hogy az *oda* igekötő teljesen indokolatlanul jelenik meg a kifogásolt szerkezetekben. Az ilyen leírások ellenszenvet és félelmet ébreszthetnek a beszélőkben, akik aztán úgy gondolhatják, hogy az *oda* használatával veszélyeztetik az *ide* igekötő megmaradását. Erről tanúskodnak azok a hozzászólók is, akik szerint az *ide* igekötő egyre ritkábban fordul elő a nyelvhasználatban:

Nagyon zavaró – legalábbis engem zavar – az *ide*- és az *oda*- igekötők helytelen használata. Jobban mondván az „*ide*” teljes kiszorulása sokak beszédében.
Az „*add ide*” szóösszetétel szinte eltűnt, pedig szükség lenne rá, mert az irányt határozza meg.

Az *ide* igekötő eltűnésével kapcsolatos aggodalmak teljesen alaptalanok. Az *oda* ugyanis nem minden esetben veheti át az *ide* szerepét. Azokban az igékben, amelyek-

11 Csáky Károly 1970. Alapvető nyelvi ismeretek hiánya beszédünkben. *Vasárnapi Új Szó* 3/44 [https://library.hungaricana.hu/hu/view/UjSzo_1970_11/?pg=11&layout=s] – 2017. április 10.

ben fontos a cselekvés irányának a jelölése, továbbra is elkülönül a kettő használata: *idelép-odalép, idenéz-odanéz* stb.

A NymKsz.² külön szócikkben tárgyalja az *idead-odaad* igéket. Az *odaad* *nekem* szerkezet használatát úgy mutatja be, mint ha az elsősorban gyereknyelvi sajátosság lenne, tudomást sem véve a kérdéses forma elterjedtségéről. Ez a leírás azért félrevezető, mert a jelenség már régóta nem csupán a gyerekek nyelvében jelenik meg. A megfogalmazás ellenére a nyelvművelők biztosan tudják, hogy az *add oda* a felnőttek körében is használatos, mivel gyereknyelvi tévesztésekkel kapcsolatban nem szoktak helyességi tanácsokat adni.

A beszélő felé irányuló mozgást az *ide* igekötős igével fejezzük ki: *add ide az újságot!* Ha viszont 3. személy felé irányul a cselekvés, az *add oda!* forma a helyes: *add oda (neki v. nekik) az újságot!* Gyermek beszédében gyakori, hogy – a gyakran hallott *add oda!* felszólítás hatására – akkor is ezt az alakot használják, amikor saját maguknak kérnek vmit: *add oda a labdát, a mackót!* Helyesen: *add ide (nekem) a labdát, a mackót!* (NymKsz.² 2005, 307. p.)

A NymKsz.² szerzőinek az az elmélete sem tűnik megalapozottnak, miszerint a gyerekek többször találkoznak az *add oda* alakkal, és ezért használják ezt a formát. Ha a szülők hagyományos módon használják az igekötőket, akkor az *ide* igekötős kifejezések ugyanúgy a szókészletük részévé válnak.

A két nyelvhelyességi kiadvány egyik legnagyobb hibája, hogy azt feltételezik, az *ide-oda* határozószókra érvényes szabályok az ezekből származó igekötőkre is vonatkoznak. Az igekötőknek viszont az irányjelölésen túl más funkcióik is vannak, amelyek befolyásolják a használatukat.

A *Magyar nyelvhasználati szótár* megítélése sem sokban különbözik a korábbi kiadványokétól. Előrelépés, hogy elkülöníti a gyermeknyelvi előfordulásokat a felnőttek nyelvhasználatától. Ugyanakkor a beszélt nyelvi *add oda* *nekem* szerintük is logikátlan és helytelen (MNySz. 2007, 101. p.).

A hivatalos nyelvművelői kiadványok mellett más folyóiratokban, helyi újságokban is találtam az *odaad* használatára vonatkozó cikkeket. Az *Édes Anyanyelvünk* egyik írása a NyKk.-höz hasonlóan azt érzékelteti, hogy az *oda* használata teljesen céltalan, sőt általa gyengül a kifejezésmód pontossága is.¹²

Az *ide* és az *oda* határozószó változatlan formában igekötőként is működik. Ha az *itt* és az *ott* határozószót senki sem téveszti össze, vajon miért tévesztik össze az *ide* és az *oda* igekötőt? (...) Bármennyire elterjedt is ez a tévesztés, nem hagyhatjuk jóvá, mert rendszerhiba. Nem mondhatunk le a pontosságról, a megkülönböztetés lehetőségéről!

Azzal, hogy a szerző azt állítja, a beszélők összetévesztik az igekötőket, a beszélők anyanyelvtudását vonja kétségbe. Az elképzelés háttérében a nyelvi kompetencionizmus állhat, miszerint „közvetlen kapcsolat van a helytelennek bélyegzett nyelvi formák

12 Buvári Márta 2016. Szálkák. *Édes Anyanyelvünk* 38/3, 8. [<http://anyanyelvapolo.hu/edes-anyanyelvunk-pdf/ea-2016-XXXVIII-3.pdf>] – 2017. április 10.

használata és a beszélők nyelvtudása között” (Lanstyák 2017). A beszélők nyelvtudását megkérdőjelező vélemények a laikusok körében is elterjedtek.

Itt Pécsen, minden alkalommal “add oda nekem” Nem értik az ide és oda szavak távol-ságot jelző szerepét.

miért használják még a TV-ben is úgy, hogy ADD ODA NEKEM, ez olyan számomra mintha a magyarok nem tudnák értelmezni a magyar szót vagy nincs igazam?

A cikkben használt „*elterjedt tévesztés*” szókapcsolat nyelvészeti értelemben ellentmondást hordoz. A *tévesztés* szó ugyanis egyszeri botlást jelöl. Az a szerkezet, amelyik már *elterjedt*, nem nevezhető *tévesztésnek*. Úgy tűnik, az *odaad* „helyességének” a megállapítása-kor a nyelvi rendszernek való megfelelés fontosabb szempont, mint az *elterjedtség*.

A cikk szerzője nem pusztán a véleményét mondja el az *ide-oda* „helyes” alkalmazásáról, az olvasókat is arra bátorítja, hogy utasítsák el a kifogásolt használatot. Bizonyára hisz abban, hogy hatást gyakorolhat a beszélők attitűdjére és általa az igekötő-használatukra is. A közeledés-távolodás megkülönböztetése viszont csak azért szűnhet meg néhány ige esetében, mert a beszélők nem igényelik ezeknek a jelentésmozzanatoknak az elkülönítését. Ezért nincs is értelme erőltetni az *ide* igekötő használatát.

A cikkben a nyelvtani helyesség mellett megjelenik a kommunikáció pontosságát hangsúlyozó indoklás is. A szerző a pontos kifejezőmód feletti aggodalmai az egzaktizmus ideológiájára vezethetők vissza. Ennek a képviselői úgy gondolják, hogy „a denotáció szempontjából pontosabb, egyértelműbb, félreérthetetlen nyelvi forma eredendően helyesebb, mint az, amely kevésbé pontosan, elnagyoltan, homályosan, félreérthetően utal a denotátumra” (Lanstyák 2017). A pontosság a beszélők szerint is érték, csakhogy a pontosság nem objektíven meghatározható tulajdonság. Akik ismerik és használják a kifogásolt alakokat, azok nem találják őket pontatlannak vagy félreérthetőnek. Pl.

Így Vas megyében használják, használjuk ezt a kifejezést, nálunk az “add oda” nem furcsa, és nem okoz félreértést.

Én is baranyai vagyok. Nekünk az *idead* is logikus, de az *odaad* is. És ez nem azért van, mert nem értjük az *ide-oda* mutatószót

Az első személyre vonatkozó *oda* igekötő az internetezők metanyelvi szövegeiben

Az internetes hozzászólások gyűjtése során kiderült, hogy az *odaad nekem* azok közé a nyelvi jelenségek közé tartozik, amelyeket széles körben helytelenítenek. Több mint hatvan különböző oldalon találtam metanyelvi reakciókat a kérdéses igealakokra vonatkozóan. Ezek megbélyegzése az iskolai oktatásnak köszönhetően terjedt el és folyamatosan terjed ma is. Szerepel iskolásoknak készült nyelvhelyességi versenyek feladatlapjain és felvételi feladatok között is.¹³ Ezekben a gyerekeknek a szövegekörnye-

¹³ http://klett.hu/download/magyar_felv_fel_2.pdf - 2017. április 15.; <http://www.>

zet figyelembe vétele nélkül kell kijavítaniuk az *add oda nekem* szerkezet igekötőjét. Az iskolai oktatás ezzel azt az elképzelést közvetíti, hogy az említett nyelvi forma minden esetben javításra szorul. Szabó Tamás Péter interjújából kiderül, hogy a gyerekek már kilencévesen is tudják, hogy „úgy kéne mondani, hogy add ide” (Szabó–Mátyus 2014, 220. p.). A gyerekek által így elsajátított helyes–helytelen kategorizáció a legtöbb ember későbbi gondolkodásában is jelen van. A fórumozók megnyilvánulásai is azt mutatják, hogy a beszélők felnőttként is követik a preskriptív szabályokat. Hozzászólásaikban többnyire ugyanazokat az ideológiákat lehet felfedezni, mint a nyelv művelők szövegeiben. Néhányukban viszont a nyelvi ismeretterjesztés pozitív hatásait is megfigyelhetjük. Nádasy Ádám 2003-ban írt egy cikket a *jövők–megyek* igék használatáról. Az *add oda* példáját ugyan nem említi meg, de a cikknek köszönhetően a deiktikus kivetítés fogalma bekerült a laikusok metanyelvi diskurzusaiba. A beszélők egy része éppen ezért fogadja el az *add oda* változó létezését is.

Amikor azt mondd valakinek, hogy “add oda”, az ő nézőpontjába helyezkedsz. Éppen olyan, mint amikor csengetnek nálad, és te kikiabálsz, hogy “Jövök!” Pedig nem jössz, hanem mész, ugye.

A beszélőkben kialakult ellenszenvet azonban sokszor még a tudományos érvelés sem tudja megingatni.

Az *add ide* a helyes és ennyi. Az ilyen értelmetlen magyarázatokat, hogy a másik szemszögéből beszélek, azok adják, akik nem tudnak helyesen magyarul.

Meg lehet magyarázni, de szerintem is helytelen. Ez olyan, mint ha azt mondanánk valakinek, hogy gyere oda (hozzám).

Egy-egy ilyen hozzászólás nem a beszélők véleményét, hanem az előítéleteiket tükrözi, amelyeket nem ők alkottak meg, hanem valószínűleg készen vettek át a környezetüktől. Az ilyen reakciók a nyelvoktatás jellegére is visszavezethetők. A tanulók többnyire leíró jellegű szabályokkal ismerkednek meg, viszont keveset tanulnak a nyelv gyakorlati működéséről. Ezért könnyebben azonosulnak azzal a leegyszerűsített szabállyal, hogy az *ide* a közeledést, az *oda* a távolodást jelöli, mint azzal, hogy a beszédhelyzetben nézőpont-áthelyeződés történhet, vagy azzal, hogy megváltozhat az igekötők funkciója.

Az *idead* mellett érvelők nem csak a szabályosságára, hanem a logikusságára is hivatkoznak. Az *add oda nekem* létezése is a bizonyítéka, hogy a szavak jelentése nem mindig következik logikusan a szóelemek jelentéséből, ezért ezt nem is lehet a „helyesség” kritériuma.

Mivel te eléggé közel vagy magadhoz ezért logikusan úgy a helyes, hogy *ide* (nekem). Ha viszont magadtól elmutatsz (távolra), akkor logikusan úgy következik, hogy *oda* (neki).

A beszélői reakciók további jellemző vonása, hogy az *odaad–idead* igéket a *jön–megy, hoz–visz* igékkel állítják párhuzamba.

Másik gyönyörűség: "add oda (mármint nekem) a ceruzát!" Kíváncsi vagyok, aki így mondja, a kutyáját hogyan hívja magához: gyere oda?

Az ilyen összehasonlítások téves megállapításokhoz vezethetnek. Ezek az igék ugyanis olyan mozgást jelölnek, amelyeknél hangsúlyosak az irányok.

Bár a nyelv művelői írások erre kimondottan nem utalnak, a laikusok mégis az *add oda nekem* formát nemcsak nyelvhelyességi hibának, hanem műveltségi kérdésnek is tartják. A nyelvi doktrína szellemében azt gondolják, hogy az *add oda nekem* használata az iskolázatlanság, műveletlenség biztos jele.

Aki ilyeneket mond, az igenis bunkó! Nincs ezen mit szépíteni!
 ezt én primitív szóhasználatnak tartom
 Nem kell "tájnyelviséggel" mentgetni a nyelvi bunkóságot!

A szerkezet helyességét lényegében csak azok nem ítélik el, akik megtapasztalták a nyelvjárási használatát. A hozzászólók elmondása szerint viszont már nemcsak a nyelvjárási fordulat elő a beszélő személyére vonatkoztatott *odaad* ige. Nagyon sokan állítják, hogy a pesti nyelvben is használják és a hozzászólók beszámolóí alapján már ellenőrzöttebb szövegekben: szépirodalomban, dalszövegben, filmszinkronban is megjelenik. Azt, hogy az *odaad* így terjed, az internetezők egyáltalán nem helyeslik. Pl.

Pesten sokan használják az "oda" szót az "ide" helyett. De az elég gáz, hogy a filmekben is nagyon gyakran "add oda"-t mondannak ill. szinkronizálnak. Vagy gondoljunk csak Auth Csilla egyik számára, amikor a refrénben folyamatosan ezt éneklí: "Add oda nekem". Nem nevetséges? Nem igaz, hogy valakik megírják a dalszöveget, sokan elolvassák megzenésítik stb. és nem veszik észre, hogy itt valami nem stimmel?

Összegzés

Dolgozatomban két nyelvi jelenségre vonatkozó metanyelvi megjegyzéseket elemeztem. A két elemben az a közös, hogy mindegyikhez kapcsolódnak nyelvhelyességi intelmek, és helyességüket a laikusok is vitatják. A laikusok és a nyelv művelők szövegei alapján leírtam a helytelenítésük okait és az azok mögött álló nyelvi ideológiákat. A nyelvhelyességi ítéleteket minden esetben összevettem a meglévő tudományos eredményekkel és az általam gyűjtött adatokkal, hogy bizonyítsam a helytelenítésük mellett szóló érvek megalapozatlanságát.

A szakirodalom segítségével rámutattam, hogy a logikátlanak bélyegzett igék valójában a magyar nyelvben működő egyfajta szóalkotási mód megnyilvánulásai, és a tömör kifejezőmóddhoz járulnak hozzá. A nyelvhelyességi írások elemzésével kiderítettem, hogy a nyelv művelők a *logikátlan* minősítést nagyon következtelenül használják. Az igék megítélését számos más ideológia is befolyásolja, ezért a „logikátlan” igék megkülönböztetése teljesen indokolatlan. A nyelv művelőktől eltérően a laikusok nem ismerik az igékötők ellentéző funkcióját, ami lehetővé teszi a *felolt* ige elmarasztalását a beszélők körében is. Ugyanakkor néhány példamondat látatóvá tette, hogy az általános helytelenítéssel szemben zajlik az *olt* ige jelentésváltozása, ami feltehetőleg elősegíti majd a szó elfogadását.

Az első személyre vonatkozó *odaad* ige helytelenítésének az alapja az a téves elgondolás, miszerint az *ide-oda* igekötőket csak úgy lehet használni, mint az ezeknek megfelelő határozószókat. A laikusok hozzászólásai elárulták, hogy az első személyre utaló *odaad* igét nyelvtanilag hibásnak tartják, ezért megkérdőjelezik az *add oda nekem* használóinak a nyelvtudását is. Internetes szövegekből vett példamondatokkal rámutattam arra, hogy az *ide-oda* igekötők váltakozása több igekötős ige (*odaítél, odaajándékoz*) használatában is megfigyelhető. Bár a jelenség nagyon régi, a rá vonatkozó véleményekben nem tapasztalható változás. Részben az iskolai oktatásnak köszönhetően az első személyre vonatkozó *odaad* megbélyegzése állandóan öröklődik. A kitaró elutasítás helyett fontos lenne megismerni a használatának területi, társadalmi eloszlását, mivel csak így lehetne praktikus tanácsokat adni a használatával kapcsolatban.

Irodalom

- Csapodi István 1887. Tájszók. Dunántúliak. *Magyar Nyelvőr*, 16/5, 239–240. p. [http://real-j.mtak.hu/5958/1/MagyarNyelvor_1887.pdf] – 2017. április 10.
- Dési Edit 2003. A szóképzés képtelenségei. In Abonyi Réka–Janurik Szabolcs–Zoltán András (szerk.): *Miscellanea Corviniana. Köszöntő könyv Hollós Attila 70. születésnapjára*. Budapest, ELTE BTK Keleti Szlav és Balti Filológiai Tanszék, 47–54. p. [https://www.academia.edu/20359560/Miscellanea_Corviniana_K%C3%B6sz%C3%B6nt%C5%91_k%C3%B6nyv_Holl%C3%B3s_Attila_70._sz%C3%BClet%C3%A9snapj%C3%A1ra] – 2017. január 30.
- ÉKSz.² 2003. Pusttai Ferenc (főszerk.) 2003. *Magyar értelmező kéziszótár*. (2., átdolgozott kiadás.) Budapest, Akadémiai Kiadó.
- Fabó Kinga 1984. A nyelvhelyességi szabályok jellege. In Fülei-Szántó Endre (szerk.): *Norma-átlag-eltérés*. Pécsi Akadémiai Bizottság, 23–33.
- Kiss Jenő 1995. *Társadalom és nyelvhasználat*. Budapest, Nemzeti Tankönyvkiadó.
- Kontra Miklós 1982. Amerikai magyar újságok nyelve a sztenderd magyarral összevetve. *Magyar Nyelv*, 78, 76–93. p.
- Laczkó Krisztina 2006. Az újmagyar- és az újabb magyar kor. In Kiefer Ferenc (szerk.): *Magyar nyelv*. Budapest, Akadémia Kiadó, 283–306. p.
- Lanstyák István 2011. Az elitizmus mint nyelvhelyességi ideológia. In Kozmács István–Vančoné Kremmer Ildikó (szerk.): *A csitári hegyek alatt*. Nyitra, Arany A. László Polgári Társulás–Konstantin Filozófus Egyetem Közép-európai Tanulmányok Kara, 145–154. p.
- Lanstyák István 2017. *Nyelvideológiai fogalomtár*. Kézirat.
- MNySz. 2007. Balázs Géza–Zimányi Árpád (szerk.): *Magyar nyelvhasználati szótár*. Celldömölk, Pauz–Westermann Kiadó.
- Nádasdy Ádám 2003. Jövés–Menés. *Magyar Narancs*, 15/10 [http://seas3.elte.hu/delg/publications/modern_talking/39.html] – 2017. április 10.
- NyKk. I–II. 1980–1985. Grétsy László–Kovalovszky Miklós (szerk.): *Nyelvművelő kézikönyv I–II*. Budapest, Akadémiai kiadó.
- NymKsz.² 2005. Grétsy László–Kemény Gábor (szerk.): *Nyelvművelő kéziszótár*. Második, javított és bővített kiadás. Budapest, Tinta könyvkiadó.
- Pléh Csaba 2006. Az alakítani és mondattani fejlődés. Kiefer Ferenc (szerk.): *Magyar nyelv*. Budapest, Akadémiai Kiadó, 54–79. p.
- Pléh Csaba 2007. A tér és a nyelv világa. *Magyar Pszichológiai Szemle*, 62/3, 279–312. p. [https://www.researchgate.net/publication/235798547_A_TER_ES_A_NYELV_VILAGA__PLEH_CSABA] – 2017. január 10.

- Simonyi Zsigmond 1916. Egy szónak két ellentétes jelentése *Magyar Nyelvőr*, 45/ 5–6, 215–220. p. [http://real-j.mtak.hu/6017/1/MagyarNyelvor_1916.pdf] – 2017. április 9.
- Szabó Tamás Péter 2012. „*Kirakunk táblákat, hogy csúnyán beszélni tilos*”. *A javítás mint gyakorlat és mint téma diákok és tanáraik metanyelvében*. Dunaszerdahely, Gramma.
- Szabó Tamás Péter–Mátyus Kinga 2014. Óvodások és kisiskolások nyelvi ideológiái. Ladányi Mária, Vladár Zsuzsa, Hrenek Éva (szerk.): *Nyelv-társadalom-kultúra. Interkulturális és multikulturális perspektívák I–II*. Budapest, Tinta Könyvkiadó. [http://real.mtak.hu/20198/1/manyeXXIII_CD_u_102102.131214.pdf] – 2017. április 10.
- Szili Katalin 2000. Lehet-e ezt megtanítani? *Intézeti Szemle*, 22/1, 60–70. p. [http://epa.oszk.hu/02400/02431/00005/pdf/EPA02431_IntezetiSzemle_2000_1_60-70.pdf] – 2017. január 30.
- Tátrai Szilárd 2000. Az elbeszélő „én” nyelvi jelöltsége. Kísérlet a személyes narráció szövegtani megközelítésére. *Magyar Nyelvőr*, 124/2, 226–238. p. [<http://epa.oszk.hu/00100/00188/00018/124208.htm>] – 2017. április 10.
- Tátrai Szilárd 2010. Áttekintés a deixisről (funkcionális kognitív kiindulópontból) *Magyar Nyelvőr*, 134/2, 211–232. p. [<http://www.c3.hu/~nyelvor/period/1342/134206.pdf>] – 2017. április 10.
- Zolnai Gyula 1891. Mátyusföld nyelvjárása. *Magyar Nyelvőr*, 20, 209–223. p. [http://real-j.mtak.hu/5963/1/MagyarNyelvor_1891.pdf] – 2017. április 10.

ANIKÓ KÁZMÉR

EVALUATION OF THE CORRECTNESS OF SOME VERB FORMS

In my paper I study attitudes towards language correctness. Based on prescriptivist writings and laymen's comments, I present opinions connected to Hungarian verbs *felolt* and *odaad*. Using collected texts I examine how people argue for or against the correctness of the chosen verbs. Despite of being characterized as illogical, the verb *felolt* is the product of an existing word formation process in Hungarian. By analysing the prescriptivist comments on *felolt* and other similar verbs, we can see that their rejection originates in different language ideologies. Laymen deny *felolt* mainly because they are not aware of the fact that Hungarian verbal prefixes can change the verbs' meanings to their opposite. The use of *odaad*, referring to the first person, is highly criticized by both prescriptivist linguists and ordinary speakers. However, literature and empirical data prove that the arguments against its correctness are scientifically groundless and this use of prefix *oda* appears not only in combination with the verb *ad* but also with *ítél* and *ajándékoz*.